

LJUDEVIT FRAN JEŽIĆ

Posvećenje filozofije

Uvodne napomene (za razumijevanje odnosa govornika
i slavljenika kao studenta i profesora i ujedno dvojice
članova Katedre za povijest filozofije)¹

Pet posljednjih godina predavanja profesora Despota na Odsjeku za filozofiju poklapaju se s mojim petogodišnjim studijem filozofije i lingvistike od jeseni 2007. do jeseni 2012. Prva godina mirovine profesora Despota zato se je poklopila s prvom godinom mojega angažmana na Odsjeku za filozofiju, gdje sam isprva bio pozvan kao vanjski suradnik seminarima širiti ponudu Katedre za povijest filozofije koja je s umirovljenjem profesora Despota imala samo jednoga zaposlenoga profesora, mojega diplomskoga i doktorskoga mentora Igora Mikecina. Po sudu profesora Despota, ta bi akademska godina 2012./2013. bila zacijelo i jedino doba kada sam se javno bavio filozofijom na način dostojan slobodna čovjeka, naime posve neplaćeno, štoviše i uz nemalene troškove za pristup prvim dvama semestrima posljediplomskoga studija filozofije. Profesor Despot usporedivo je tomu slobodno radio od 1969. do 1971. dok je bio asistent-volonter. Još se je jednom poklopilo da smo se profesor Despot i ja zamijenili na Odsjeku za filozofiju. To je bilo u ljetnome semestru 2015., u kojem sam ja na Sveučilištu u Beču dovršio svoj doktorski rad o Fichteu, a profesor je Despot održao svoj prvi i (za sada) posljednji kolegij kao profesor emeritus pod naslovom

¹ Budući da je ovaj tekst izvorno sastavljen prema mojim bilješkama s Despotovih kolegija 2007.-2012. (čije snimke postoje, ali još nisu zapisane i objavljene u tisku) te osobito prema mojem veoma živu ali i ne sasvim pouzdanu sjećanju na njih, moguće je da koja pojedinost nije posve točno prenesena. Utješno je u tome smislu da mi je profesor Despot nakon odslušanoga izlaganja sam od sebe potvrdio da sam sve korektno prikazao.

Filozofijska teologija. U međuvremenu sam pokušavao pridobiti profesora Despota da preuzme još koji ciklus predavanja, ali najviše što sam postigao bilo je da se jednom gostujući pridružio, skupa s profesorom Mikecinom, mojemu seminaru o slobodi i nužnosti u Fichtea. Ovom prigodom radije se ipak prisjećam pet godina koje su prethodile mojemu doktorskom studiju i kada sam kao student pohadao kolegije profesora Despota.² Dopustite mi da pokušam okarakterizirati tih pet posljednjih godina Despotove profesure. Svjestan sam da je moj otac Mislav Ježić na simpoziju u Matici hrvatskoj povodom 70. rođendana profesora Despota živo oslikao snažan dojam koji su predavanja mladoga asistenta Despota ostavljala u ranim 1970ima kada ga je i on među mnoštvom slušao kao student.³ Bude li kakvih preklapanja, budite sigurni da nisu slučajna!

O promjenama političkih i društvenih prilika u zemlji i na Odsjeku između tih dvaju doba ne kanim govoriti. Dovoljno je napomenuti da je u međuvremenu na Odsjeku za filozofiju postalo moguće ono što je u ono doba bilo posve nemoguće, unatoč zalaganju tadašnjih Filipovićevih asistenata Marijana Cipre i Branka Despota, naime da bi na Odsjeku bio prihvaćen i zaposlio se neki Ježić, a kamoli da bi, što je danas slučaj, službeno predvodio reformu njegovih studijskih programa.

² Ovdje, uz dužnu zahvalu na podatcima Stefanu Hausu, pobrjam kolegije profesora Despota u njegovih posljednjih pet godina pred mirovinu: ak. god. 2007./2008. *Uvod u filozofiju XXIII* (predavanja, zim. semestar), *Povijest filozofije, "ideja" čovjeka* (predavanja, ljet. semestar), *Kant, Kritika čistoga uma* (seminar, zim. i ljet. semestar); ak. god. 2008./2009. *Povijest filozofije, Spekulativna teologija* (predavanja, ljet. semestar), *Marx, Das Kapital* (seminar, ljet. semestar); ak. god. 2009./2010. *Uvod u filozofiju XXIV* (predavanja, zim. semestar), *Povijest filozofije: Metafizika* (predavanja, ljet. semestar), *Vrijeme?* (seminar, zim. i ljet. semestar, zajedno s doc. dr. sc. Igorom Mikecinom); ak. god. 2010./2011. *Povijest filozofije* (predavanja, zim. semestar: *Metafizika* /N. Hartmann/, *Teologija* /M. Scheler/, ljet. semestar: *Fundamentalna ontologija* /M. Heidegger/, *Mistika* /L. Wittgenstein/), *Znanost logike* (seminar, zim. semestar), *Biti i vrijeme* (seminar, ljet. semestar), *Kant: Kritika sudne snage* (seminar, zim. i ljet. semestar, zajedno s doc. dr. sc. Igorom Mikecinom); ak. god. 2011./2012. *Povijest filozofije: Platon* (predavanja, zim. i ljet. semestar), *Biti Sokrat* (seminar, zim. semestar), *Fedon* (seminar, ljet. semestar), *Platon: Politik* (seminar, zim. semestar, zajedno s doc. dr. sc. Igorom Mikecinom) i *Platon: Fileb* (seminar, ljet. semestar, zajedno s doc. dr. sc. Igorom Mikecinom).

³ Mislav Ježić, "Filozofijske svečanosti profesora Despota", u: Dimitrije Savić (pri.), *Despotova predavanja (1971-1975)*, Demetra, Zagreb, 2014., 427-439.

Karakterizacije Despotovih predavanja

Pošteno je reći da za vrijeme mojega studija predavanja profesora Despota nisu bila ni upola toliko posjećena koliko u prvim godinama njegovih predavanja, u ranim 1970ima, kada se nije moglo naći ni stajaćega mjesta u dvorani ili se je čak morala tražiti veća dvorana. Ali iako nisu bila jednako popularna, mogu potvrditi, kao izravni slušač svih kolegija koje je Despot u to doba držao, da su ona i u moje doba bila prilike koje nisu propuštali studenti koji u filozofiji vide svoj životni poziv i uopće poziv života, i koji se kao studenti filozofije u izvornome smislu tih riječi revno iz dubljih osobnih ili, bolje, životnih potreba trse (lat. *student*) oko ljubavi zvane filozofija. Ni ja toj ljubavi nisam mogao uteći pa je već moja prva djevojka iz ranih gimnazijskih dana nemalo stradavala od ljubomore na filozofiju ne mogavši razumjeti zašto se ni na ljetovanju s njom ne razdvajam od Platōnove *Politeije*. Potom me je ta ljubav otela i studiju prava koji sam kao redovni student upisao i potom u hipu nutarnje odluke kao redovni ili bolje revni upisani student filozofije za dva dana ispisao jer je pravo prednosti pravo moralo predati filozofiji. Takvi su dakle nepopravljivi zaljubljenici ili studenti filozofije na našem studiju filozofije u moje doba prirodno gravitirali k Despotovim predavanjima. Jer ona ni u moje doba nisu bila predavanja iz filozofije u običnome smislu još jednoga posebnoga predmeta na sveučilištima, po kojem bi povijest filozofije ili njene discipline bile predmetom tjedne pouke, nego su to bili opetovani ali uvijek živi i međusobno različiti uvodni pozivi na predanje filozofiji samoj. Indikativno je u tome smislu da je većina kolegija u 42ogodišnjoj neprekinutoj predavačkoj djelatnosti profesora Despota nosila naslov "Uvod u filozofiju" (njih čak 24), a i oni kolegiji koji su ipak nosili naslove po pojedinim djelima ili misliocima beziznimno bi nosili karakter uvođenja u filozofiju na ovaj ili onaj način. Može se shodno tomu sažeto reći da su Despotova predavanja *iz filozofije* nama studentima služila kao naša redovita tjedna predavanja *u filozofiju*. Koliko su nas drugi kolegiji i aktivnosti studentskoga života znali udaljavati od pravoga posvećenja filozofiji, toliko su ih sati s Despotom uvijek iznova vraćali na put intimnije posvete filozofiji jer su u nama budila duhovni ugođaj pogodan i potreban za filozofirajući studij filozofije. Nije nerazumljivo da su zbog toga ugođaja neki moji kolege studenti Despotova predavanja doživljavali, rabili i zvali duhovnim seansama nakon kojih se mogu bolje posvetiti meditacij-

skomu putu zadubljenja ili pjesnikovanju. Pritom je usputno potrebno napomenuti da tzv. despotovci među studentima nisu nužno uopće bili budući istraživači filozofije pa ni studenti filozofije. Riječi Despota kao kultnoga propovjednika Filozofije znale su se razumijevati kao viša – ali ne viša religijska nego viša filozofijska – objava koja je okončavala diskurzivna razglabanja o filozofiji i otvarala prostor za smislenu šutnju ili drugačiji medij objave iste istine. Ja sam i sam svjesno i sa zahvalnošću na tjednoj osnovi dolazio po duhovni ugođaj koji su Despotova predavanja budila u svakome tko je imao imalo sluha za te stvari, ili možda bolje, “ne-stvari” i “nad-stvari” o kojima je u filozofiji riječ. Ali radije nego da ta predavanja nazovem seansama rekao bih da smo u Despotovim predavanjima nalazili takvu redovitu utjehu i okrjepu u osobno produbljenoj posveti filozofiji kakva je strukturalno usporediva s duhovnom utjehom i okrjepom koju su pravi kršćani stoljećima na tjednoj osnovi nalazili u homilijama svojega omiljenoga misnoga propovjednika. Kao što propovjednicima često nije toliko bitno uvesti vjernike u ovu ili onu biblijsku knjigu nego ih natjerati da se predaju Bogu koji će ih potom dalje iznutra voditi i preobraziti za besmrtnost, tako ni profesoru Despotu nije bilo primarno pomagati studentima svladavati ovo ili ono filozofijsko štivo nego ih nagnati da se bezrezervno predaju filozofiji koja će ih potom sama iznutra obrazovati i preobraziti za besmrtnost, ili pak da razmisle o promjeni studija. Za obesmrćujući put predanja filozofiji Despot je na svoj način vješto probirao studente rabeći razne metode provociranja zdravoga razuma i zastrašivanja od filozofije koje su suptilno bile uklopljene u nastavu. U tome je možda bio i najuspješniji u svojim srednjim godinama. U moje je pak doba uglavnom bio veoma blag, što su studenti i neki moji sadašnji kolege na štetu svojega studija i svoju osobnu štetu nerijetko zlorabili. Samo po studentskom kazivanju sam doznao – doduše legendom u detaljima preувеличанu ali u pouci i dojmu na studente istinitu – pripovijest da je profesor Despot jednom prigodom cijelo predavanje nenajavljeno održao na njemačkome da bi na kraju lakonski izrekao lekciju u kratkoj napomeni na hrvatskome (parafraziram): “Deco draga, ne mislite valjda da se možete baviti filozofijom bez njemačkoga?” Profesor je i izravno znao reći da posvećeno bavljenje filozofijom iziskuje krajnju hrabrost stavljanja skupa sa svojim umom i samoga života na kocku. Neki su od

naših dobrih pa i meni bliskih studenata tu opasnost, na žalost, prekasno shvatili, pa je studij filozofije za mene unekoliko nalikovao na bojno ili minsko polje za koje nije bilo sigurno tko će do kraja izvući živu glavu. Ali tko se ne bi dao zastrašiti te bi prihvatio ili se dao uhvatiti sirenskim zovom filozofije uz nužne mjere opreza kakve je i Odysseij prema *Odysseiji* poduzeo, kod profesora bi Despota bio dobrodošao za svaku vrstu savjeta i pomoći. Za prvi primjer dopustite anegdodu koja i mene uključuje. Profesor Despot je za svoj posljednji semestar pred umirovljenje, u proljeće 2012. rado prihvatio studentski prijedlog iz moje režije da u seminaru čitamo Platōnov dijalog *Phaidōn* kao nastavak na *Sōkratovu apologiju* obrađenu u zimskome semestru. Profesor je tada prihvatio i da povodom mojega referata o *Phaidōnu* kao drugoj Sōkratovoj apologiji, kojom Sōkrat pred svojim prijateljima u labuđem pjevu brani svoje zasluženno pravo na smrt, raspravljamo o zagonetnu i mračnu Sōkratovu izrijeku da “oni koji su se ispravno prihvatili filozofije ne teže ni za čim drugim nego umrijeti i biti mrtvi” (**αἰπορηῆς κείν τε και; τεῦναναι**)⁴. Profesor nas je tom prigodom oprezno navodio na stav da se o tome zadatku treba misliti kao o odumiranju za sve što je nebitno za naš *životni* poziv otprilike kako je van Gogh odumro za sve što nije slikarstvo. Poznati su i primjeri kako se je profesor Despot za vrijeme prvih dvaju i jedinih smislenih studentskih blokada Fakulteta, naime radi otpora komercijalizaciji obrazovanja 2009.–2010., odazvao dvama studentskima pozivima da predaje o obrazovanju kao jedinoj budućnosti naroda te o ideji univerziteta. Općenito se može izreći tajna da je glavna slaba točka profesora Despota bila i ostala njegovi studenti filozofije spram kojih je imao slabost i popustljivost kakve ljudi obično imaju prema članovima svoje obitelji. Nije slučajnost da je profesor nas studente nerijetko oslovljavao: “deco moja” ili “deco draga”.⁵ U filozofiji sve mora postati familijarno i intimno, a to uključuje i njene posvećenike.

⁴ E. A. Duke. W. F. Hicken, W. S. M. Nicoll, D. B. Robinson & J. C. G. Strachan (ur.), *Platonis opera*, sv. 1, Oxford University Press, New York, 1995., Phaedo 64a.

⁵ Inače, taj je običaj starodrevan. U antici je od Babilōna do Aigypta bilo uobičajeno da učitelj oslovljava učenike kao svoju djecu, pa je i Isus kao učitelj svoje učenike mogao osloviti “djeco” (**tekna** u Mk 10,23) ili čak “dječice” (**teknia** u Iv 13,33). Kao u profesora Despota, tako učitelj zove učenike posebice kada osjeća briznost pa i iskazuje brigu za njih.

Profesor nas je poticao da osobno pa i intimno pristupimo filozofiji. Na *Uvodu u filozofiju* (2008.) isticao je da je filozofijska spoznaja onkraj i znanstvene i historijske spoznaje, stoga ju ni znanstveni članci ni historijski pisane povijesti filozofije ne mogu ni doseći a kamoli zamijeniti. Upozoravao nas je da grčki pojam za spoznaju, **gnōsi-**, sadrži moment prisnosti i intime kakvu znanstvena spoznaja nema. Zanimljivo je da nam za primjer pritom nije naveo neki filozofijski tekst, nego prvi redak četvrtoga poglavlja biblijske *Knjige postanka* (Post 4,1) gdje piše, u antičkome grčkom prijevodu sedamdesetorice (poznatom kao Septuaginta): **¶Adam de; egnw Euān thn gunaika auitou, kai; sullabousa eḗteken ton Kain,**⁶ što je Despot navodio u Daničićevu prijevodu ovako: “Iza toga Adam pozna Jevu ženu svoju, a ona zatrudnje i rodi Kajina.”⁷ Ovdje grčki glagol **gignwskw** u aoristu prevodi hebrejski glagol *yāda*⁸ (יָדָע), tj. glavni glagol biblijskoga hebrejskoga za “znati” i “spoznati” (*wə-hā-ʾādām yāda*⁸ *ʾeḗ-hawā ʾištō*).⁸ Dakle, neki predmet filozofijski spoznati po intimi je nalik muškarčevu spoznavanju žene u njenoj ženstvenosti. Znanstveno odnošenje spram predmeta od takve je intime još veoma daleko, otprilike koliko i prvi još nepovjerljiv pogled između dvoje stranaca. Budući da je pak predmet studija filozofije neminovno i filozofijski tekst te ono što kroz njega progovara, profesor bi Despot poticao studente na čitanje filozofijskih tekstova na izvornicima tako što bi provokativno priupitao: zovete li i u svoj intimni susret s dragim ili dragom posrednika kao što zovete prevoditelja u svoj intimni susret s filozofijskim tekstom?

No, prijedimo na temu ili bolje tezu iz naslova mojega izlaganja. Despotova predavanja iz filozofije ne bi među studentima mogla polučiti predanje i posvećenje filozofiji da ona sama ujedno nisu filozofiju posvećivala. Na nastavi smo profesora Despota zato redovito mogli motriti *posvećenje filozofije* na djelu. U naše doba svestranoga omalo-

⁶ Alfred Rahlfs & Robert Hanhart (ur.), *Septuaginta*, 2. dopravljenno izdanje, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2006.

⁷ *Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta. Preveo Stari zavjet Đ. [Đuro] Daničić. Novi zavjet preveo Vuk Stef. [Stefanović] Karadžić*, Britansko i inostrano biblijsko društvo, Biograd, 1870.

⁸ Karl Elliger & Wilhelm Rudolph (ur.), *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, 5. dopravljenno izdanje, Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 1997.

važavanja čovječjega duha i duhovnosti uopće, a ismijavanja filozofije kao dotrajale i beskorisne djelatnosti napose, osjeća se velika potreba da se filozofiji vrati njoj primjereno dostojanstvo, i da se studente uvjeri da filozofija čovjeka uzdiže u apsolutni duh barem koliko i umjetnost i religija, dakle da im se približi stav koji se je općenito u svijetu napustio nakon tzv. sloma klasičnoga njemačkog idealizma, ali koji profesor Despot kao ni njegovi učenici dakako kao slom nikada nisu prihvatili. Za Despota je povijest filozofije u bitnome još uvijek na Hegelu i njegovoj *Znanosti logike*, a vrijedni pokušaji nakon Hegela, primjerice u Hartmanna, Schelera, Wittgensteina ili Heideggera, kojima je kao takvima posvetio i predavanja ak. god. 2010./2011., zavrjeđuju doduše studentsku pozornost, ali ipak ne nadomještaju i ne nadilaze ranije dosegnuto u doba tzv. njemačkoga idealizma. S te strane ne čudi ni da se je Despotov student, ili kako profesor sam zna reći, Despotov unuk pred vama najviše bavio djelima iz toga doba.

Za razliku od raznih drugih kolegija, na kojima se je filozofija osvjetovala ili čak unižavala u službenicu ideologija, kod profesora Despota filozofija se je redovito posvećivala. Ali put do posvećenja nije polazio od eulogije neke znane ili postojeće filozofije. Dapače, samu mogućnost bavljenja filozofijom i to da “ima nečega takovoga kakovo je filozofija” ovdje smo na svakome satu doveli u pitanje, pa je prvi korak bio odbaciti samorazumljivost toga da mora da postoji i da znamo što je filozofija. A iz nastale zapitanosti, začuđenosti ili zaprepaštenosti (kako profesor prevodi grčki **to qaumazein**) polako nam se je razvijao pojam o filozofiji kao živoj i uvijek svježoj djelatnosti ljudskoga ili, možda točnije, božanskoga duha u čovjeku. Pozivajući se na Kanta, Wittgensteina odnosno Heideggera, profesor bi isticao 1) da se ne može učiti filozofija nego samo filozofiranje,⁹ 2) da filozofija nije nauka, nego djelatnost,¹⁰ odnosno 3) da je filozofija naprosto filozofiranje. Profesor Despot bi studente na svakome kolegiju odmjerenim hodom polako vodio jednim od mogućih puteva filozofiranja do slobode kao najviše

⁹ I. Kant, *Kritika čistoga uma* (1781.), poglavlje “Arhitektonika čistoga uma”; ranije opsežnije u *Obavijest g. Immanuela Kanta o ustroju njegovih predavanja u zimskome polugodištu 1765.-1766.* (1765.) i kasnije opsežnije u *Predavanja iz logike* (1800., na Kantov nalog ur. Gottlob Benjamin Jäsche).

¹⁰ L. Wittgenstein, *Logičko-filozofska rasprava*, § 4.112.

ideje i kao bezdana iz kojega filozofija izvire i koji ona potom također nastoji svjesno prisvojiti i ujedno izbaviti iz nihilizma kojemu sloboda sama sebi prepuštena nužno vodi.

Zato ne treba čuditi da se Despotova predavanja mogu bolje okarakterizirati kao filozofijske svečanosti nego kao sveučilišna predavanja, kako sam sugerirao otcu prije 10 godina kada je nakanio govoriti na simpoziju u Matici hrvatskoj o ranim predavanjima profesora Despota kao mladoga asistenta. Izvanjski su dojam svečanosti odavale već uglađene manire i odijevanje staroga zagrebačkoga gospodina profesora pa i s time prirodno srasla neuvijena starozagrebačka kajkavština. Nije se moglo dogoditi, kao na nekim drugim kolegijima, da se student zapita je li možda ušao u sportsku dvoranu umjesto u fakultetsku i hoće li trebati vježbati tijelo ili ipak duh. Da je profesor uvijek dolazio pripremljen na predavanja, odavali bi papiri koje bi sa sobom pod rukom donosio u dvoranu i potom redovito ostavljao da miruju na pultu pred njim. Jer umjesto čitanja onoga što je nekoć promišljeno, profesor bi redovito u dugim razlaganjima davao izraza već sasvim prisvojenoj ideji koja mu je živo lebdjela pred očima i za koju se je doimalo da ju upravo pred nama nekim duhovnim okom zre. Taj redoviti obredni čin filozofijske transspustancijacije vječne ideje u uvremenjenu riječ zvali smo filozofiranje na djelu. Tijekom takva sata nametala bi se sama od sebe pomisao da je ovakva posveta filozofiji čin slobode, a ovakvo posvećenje filozofije proslava duha.

Naš pak slavljениk, profesor Despot, koji je umio vršiti takve filozofijske obrede nikad nije htio niti sada želi da ga se naziva ili karakterizira filozofom. Dapače, poticao je studente da se zapitaju mogu li se i najpoznatija i najutjecajnija imena u povijesti filozofije, i s kojim pravom, nazivati filozofima. Razlog nije jezične naravi. Pravi je razlog u tome što akademik Despot smatra svojim životnim pozivom da bude profesorom filozofije. Riječ profesor pritom trebamo razumjeti u izvornome značenju latinske riječi *professor* izvedene iz glagola *profiteor,-eri,-essus sum* u značenju “javno govoriti, pred svima iznositi na vidjelo”. U skladu sa značenjem latinske riječi profesor Despot objašnjavao je da je profesor filozofije onaj koji je pozvan i odgovoran javno govoriti o tome kako stvar s filozofijom zapravo stoji. Idealom toga poziva profesorom-bitu Despot je smatrao Hegela. U Hegelovim dje-

lima, primjerice u *Enciklopediji filozofijskih znanosti*, u podnaslovu se može izrijekom pročitati da je svrha napisanoga djela “*Zum Gebrauch seiner Vorlesungen*”, tj. za uporabu na vlastitim predavanjima. Moglo bi se reći da filozofija živi samo u zajednici sufilozofirajućih i da stoga filozofija živi samo u zajedništvu profesora i studenata koji nastoje oko filozofije, bilo na predavanjima i seminarima, bilo na izvannastavnim formama zajedništva kakvi su primjerice kružoci.¹¹

No djela ideala profesora filozofije nisu nužno i djela koja se preporučaju za uvođenje u filozofiranje. Profesor Despot isticao je na predavanjima koja sam ja pohađao da su Platōnova djela “najbolji uvod u filozofiju” (Uvod u filozofiju 2007./2008.) zato što Platōn sam u *Sedmom pismu* kaže da se sama stvar do koje mu je stalo ne može izreći, a kamoli napisati, pa stoga njegove dijaloge ne trebamo razumjeti kao da iznose Platōnovu nauku nego kao da potiču na filozofiranje u smislu uvođenja u filozofiranje. Različite Platōnove dijaloge Despot je zato tumačio kao različite pristupe uvođenju u filozofiju. Platōn je često bio naslovna tema ili stalna referenta točka Despotovih svečanosti, pa je tako “Platon” bio naslov posljednjih dvaju semestara 2011./2012., svjesno izabranih da nose njegovu temu sa samoga početka predavačke djelatnosti i zatvore krug platonizmom koji na tajni način vlada Katedrom za povijest filozofije iako na zidu njene sobe visi Hegelova posmrtna maska. Platōnovim bi se djelima doduše mogli pridodati i Aristotelovi spisi ako se ne čitaju kao da sadrže gotovu Aristotelovu nauku nego ako se razumije da su to sve Aristotelove bilješke za predavanja (tzv. akroamatski spisi) koje sadrže živo filozofijsko mišljenje koje pokušava formulirati filozofijske probleme i smjernice njihova mogućega rješenja, iako su naknadno ti pokušaji pretumačeni također i u možda najneiskorjenjiviju nauku na Zapadu. Utoliko je profesor Despot slobodno mogao reći i da su Platōnovi i Aristotelovi spisi najbolji uvod u filozofiju.

¹¹ Studenatā radi kratka napomena o Despotu i Hegelu. Slušajući profesora Despota, uvijek mi je bilo teško oteti se dojmu da je u Despotovim ušima ne samo izraz grčka filozofija nego i izraz Hegelova filozofija pleonazam, i to ne samo zato što filozofija nije ničija doli svoja, nego zato što je Hegel, dakako filozofijski a ne historijski promatrano, filozofija koja je došla k sebi samoj. U hrvatskoj nemamo zapravo riječ za to jer hrvatski nema člana, ali na njemačkome bi to profesor izrekao “das Hegel!”.

U svrhu posvećenja filozofije trebalo je pokazati da u povijesti filozofije filozofija nije objekt kojim bi samozvani filozofi kao tvorci javnoga mnjenja manipulirali za specifične potrebe različitih doba i sredina, nego da je subjekt povijesti filozofije filozofija sama, a tzv. “filozofi” da su zapravo pojedinci koji su bili dostojni postati medij kroz će filozofija sama progovoriti. To dakako podsjeća i strukturalno je usporedivo s načinom kako je u prednjoazijskim, srednjoazijskim i napose židovskim predodžbama Bog čovječanstvu progovarao preko proroka. Osobitu je filozofsko-etimologijsku mogućnost profesor Despot za takav pogled otkrio u hrvatskome nazivu “povijest filozofije”, kako se njegova i naša Katedra ne bez razloga i zove. Ta etimologija nije znanstvena lingvistička nego filozofijska, a nije u Despota ni novotarija, jer ju poznajemo već u Platōna, a još ju nalazimo i u Heideggera. Povijest filozofije Despot je iz hrvatskoga protumačio kao ono što se objavljuje po vijesti filozofije. Filozofija je ovdje postala subjekt filozofijske objave. Takozvani filozofi se iz ovoga pogleda pokazuju kao vjesnici filozofijske vijesti, tj. načina na koji filozofija samu sebe – sebe radi – objavljuje i u svijetu manifestira. Filozofija dakle nije ni množstvena ni ičija privatna, nego jedna i svoja, neumoljiva i sveta.

U svrhu posvećenja filozofije očekivao bi se također i kanon tekstova koji bi trajno predočavali zahtjevne načine živoga filozofiranja i koji su povrh toga i presudni dokumenti u samoobjavi filozofije, točnije njene mogućnosti kao metafizike. Takav kanonski popis profesor je Despot na predavanjima koja sam pohađao naizgled i sastavio kada je spomenuo koji je niz ključnih metafizičkih djela zamislio tematizirati u godini pred mirovinu: Platōnovi dijalozi *Parmenid* i *Sofist*, Aristotelovi *Metafizika* i *Spis o duši*, Kantova *Kritika čistoga uma*, Hegelovi *Fenomenologija duha* i *Znanost logike* te Ciprine *Metamorfoze metafizike*. Razumije se samo po sebi da se starozavjetni Hellēni pa i Immanuel Krstitelj trebaju čitati u svjetlu evanđelja apsolutnoga duha, a da je Ciprino djelo (u prvome izdanju!), na kojem je dakako i Despot imao nemala udjela, svojevrstan prilog izlaženju iz metafizike u od nje oslobođenu filozofiju.

Za kraj pitanja o ispravnome posvećenju filozofiji dopustite da se osvrnem i na pretpostavke za ozbiljan studij filozofije.

Da su u 19. stoljeću proučavanje filozofije preuzeli filolozi i propali teolozi profesor je Despot na predavanjima identificirao kao kob

same filozofije jer znanstveno-filološkomu pristupu izmiče ono što je filozofijsko u filozofijskome tekstu. Tomu treba ipak kao protutežnu tvrdnju pridodati da je sam profesor Despot filozofijske grčke tekstove uvijek čitao i tumačio prema grčkome izvorniku, dakle uz filologiju kao pretpostavku za bavljenje filozofijom, ali nikako kao zamjenu za filozofiranje (koje može biti i bez teksta u podlozi) ili kao zamjenu za buđenje mogućnosti filozofije (koja leži u tekstu kao u svojem grobu dok mu se filozofirajući ne približimo).

Pretpostavka za razumijevanje filozofije nerijetko su također šira znanja, primjerice o grčkome pjesništvu. Profesor je Despot za tumačenje pojmova u filozofijskim tekstovima, pa i središnjih pojmova kakvi su **sofia** i **qumazein**, znao posezati za Pindarom, Homērom ili Hēsiodom. Dakle, iako mnogoukost sama još nije dovoljno umna da bude filozofijom, kako bi se Hērakleit izrazio (**polumaqih nonn epein ouj didaskei**· Diels B 40), samosvjesna i ohola neukost još je od filozofije mnogo dalje, pa bi studenti filozofije zapravo trebali biti spremni mnogo čitati, učiti i uopće htjeti mnogo toga znati da bi se mogli primjereno posvetiti filozofiji. Najstariji spomen “filozofijskih muževa”, također u Hērakleita, kako ga prenosi Klēmēt Alexandrijski, kao da upravo to i potvrđuje jer tu čitamo: **crh; gar eu\mal a pol lwh ištora~ filosofou~ ahdra~ eihai** “treba da naime dobrano veoma mnogih [znanja] znalci budu filozofijski muževi”.¹²

Profesor Despot na nastavi bi redovito uvodno napomenuo da je dobro poznavanje filozofijskih tekstova pretpostavka za njegovu nastavu iz filozofije, i stoga nas on na predavanjima zapravo nikada ni nije upoznavao s doslovnim sadržajem ili strukturom tekstova. Nerijetko bi predavanja i seminari uvodno dugo kružili oko naslova, pogotovo ako on iskazuje problem koji naše doba “pogađa u glavu”, recimo “Das Kapital”, kao u ljetnome semestru 2009. godine. Kod studenata koji su iščekivali kontinuirane sadržajne izvode filozofijskih tekstova to je moralo buditi stanovitu frustraciju, a ona se je s protokom njihovih godina sve više i više uvećavala te ih ponekad i posve otuđila od profesora Despota. Ali te su studente vlastita očekivanja razdvojila od realnosti

¹² Hermann Diels & Walther Kranz (prir.), *Die Fragmente der Vorsokratiker*, Weidmannsche Verlagsbuchhandlung, Berlin, 1960., DK 22 B 35.

pa su smetali s uma da profesoru nije bilo stalo do ovoga ili onoga posebnoga izvoda koliko do filozofije same i do buđenja potrebe za filozofijom i autentično filozofijskim pristupom filozofijskim tekstovima, i da nije obećao obrazovati studente nego nagnati da se sami obrazuju filozofijom. Zato bi se, kako vjerujem, i razne profesorove sadržajne tvrdnje u vezi s rješenjima pitanja zadanih u filozofijskim tekstovima pa i profesorova jezična rješenja uvijek trebala preispitivati a ne nepromišljeno, neznačajki i nekritički preuzimati. Razne naizgled dogmatičke tvrdnje profesora Despota trebaju se također razumjeti kao poticaj na vlastito filozofirajuće bavljenje pitanjima kojih se tiču. Jer tko je pažljivo pratio profesorova predavanja, zna da su ne samo pitanja nego i razne tvrdnje često namjerno sročene kao provokacija (iliti izazivajući poziv) na samostalno mišljenje. Provokacija bi trebala izazvati u studentu pitanje: “Je li moguće da je tako kako profesor kaže? Kako s tim zapravo stvar stoji?” Na svoj su način dakle takve tvrdnje i trebale osamostaljavati studente od profesora jer se *prima facie* uopće ne mogu lako prihvatiti. Na taj način studenti su mogli u samostalnosti sazrijevati u moguće buduće profesore ili istraživače filozofije koji dakako samo u ponečem podsjećaju na profesora Despota. Ako u svem ili previše napadno podsjećaju pa i izvanjski nalikuju na profesora Despota, nešto je u prirodnome procesu osamostaljivanja i sazrijevanja pošlo po krivu. Na protivljenja i uzvratne provokacije profesor je Despot uvijek bio otvoren. Ja sam iz gimnazije na studij filozofije došao ljubomorno čuvajući laskav kompliment moje najdraže srednjoškolske profesorice, koja nije slučajno bila upravo profesorica filozofije, naime Milane Funduk, da sam ja najzahtjevniji učenik kojega je ikada imala jer ne puštam profesora prije nego što iz njega ne iscijedim ono najbolje što može dati. Ni moji profesori Despot i Mikecin nisu bili pošteđeni takva đaka, koji je neprimjereno filološki učenim studentskim referatima uvijek nešto na nastavi još neizrečeno provocirao i profesore iskušavao hoće li i sami to izreći. Primjerice, obrazlaganjem međusobne upućenosti filozofije i lingvistike u pitanjima o jeziku ili pak izlaganjem nerazdvojne vezanosti vremena uz nebo po Platōnovu *Timaiju*, oboje na prvome zajedničkom seminaru Despota i Mikecina o vremenu (ak. god. 2009./2010.). A opet mi to nisu zamjerali, nego me prisvojili pa se i ja mogu nadati da će i mene jednom studenti više početi povratno provocirati kako bismo

umjesto da si laskamo i međusobno uljuljkavamo u snove zasebnih svjetova iz sebe izvukli i slijedili ono što je zajedničko jer je najbolje. A **logo-** je zajednički, kako kazuje naša i Platōnova muza Hērakleit.¹³

Zaključno mi dopustite kratak komentar uz naslov simpozija. Iz starogrčkoga naziva **filosofia** rastavljenoga na **sofia** “mudrost” i **filia** “ljubav” profesor je jednom izveo zaključak da “studij filozofije pretpostavlja mudrost dostojnu ljubavi”. Potraga filozofije za takvom mudročću u bitnome je smislu potraga filozofije za samom sobom. Koliko smo za života imali udjela na njoj, toliko možemo reći da smo i živjeli.

U tome smislu čestitam našem slavljeniku profesoru Despotu na dugome i bogatome životu kojim je i nama pomagao da dublje i posvećenije živimo!

¹³ Isto, DK 22 B 2. Usp. Plat. *Soph.* 242d-242e.